

La biodiversitat cultivada

Ester Casas Griera

Les Refardes, Mura (Bages) www.lesrefardes.com

1. Introducció

Durant els darrers 10mil anys s'ha generat un fabulós patrimoni genètic i cultural sobre com mantenir i utilitzar varietats de diversos cultius i races de diverses bèsties.

Tradicionalment estava claríssim que les granes, llavors o pipes podien servir com a aliment i també podien plantar-se, assegurant l'economia del pagès i l'alimentació de la comunitat. Avui dia aquesta realitat s'ha distorsionat i els grans destinats a l'alimentació tenen poc a veure amb les llavors.

L'expansió i la concentració de la cadena agroindustrial (proveïdors de llavors i insums agrícoles, elaboradors i distribuïdors) dins de grans mercats ha afavorit economies d'escala d'alguns dels cultius més importants, que porten a la producció de productes uniformes al menor preu possible.

Aconseguir que tots els pagesos plantin les mateixes llavors i varietats és la millor manera d'obtenir un producte estandarditzat. I pels agricultors produir més amb el mateix volum de treball, és la forma de reduir els preus. No obstant, per aconseguir-ho cal una homogeneïtzació de les terres aportant plaguicides, fertilitzants i/o irrigació ja que les condicions agroecològiques i climàtiques són diferents a cada zona. Així doncs, els pagesos s'han tornat dependents del model agrícola industrial i mentre els costos de producció van disminuint, els costos reals s'expressen en contaminació dels nostres sòls, aigua i aire, l'escalfament global, l'atur i la pèrdua de petits agricultors.

La pèrdua de diversitat o uniformitat genètica té un impacte directe en la seguretat alimentària. Per exemple el 1840 un atac de mildiu arrasa amb els patatals d'Irlanda, més de dos milions d'irlandesos moren de fam i sembla que el desastre no hagués ocorregut si el nombre de varietats cultivades hagués estat major.

La FAO estima que els últims anys s'ha perdut un 90% de las varietats que es cultivaven a principis del segle XX. Es calcula que al llarg de la historia s'han utilitzat unes 10.000 espècies per la alimentació humana, no obstant actualment 12 espècies vegetals i 5 animals proporcionen més del 70% dels aliments que es consumeixen. Anomenem alguns casos concrets:

- 1/3 de les 4,000 races d'animals domesticats per l'agricultura o l'alimentació estan en perill d'extinció
- Una sola raça vacuna aporta el 60% de la producció lletera a la Unió Europea
- Des del 1930 a Grècia ha desaparegut 80% de les varietats tradicionals de blat

- EEUU actualment conserva 3% de les varietats d'espècies hortícoles existents al 1900

La qüestió del futur dels recursos fitogenètics s'està discutint a nivell internacional i pren dos camins divergents i contradictoris. D'una banda tenim un marc normatiu cada cop més sever, i sovint criticat per abús pel què fa a sistemes de protecció i mercantilització de la biodiversitat (patents sobre éssers vius, negociació dels drets de propietat intel·lectual). I d'altra banda hi ha un creixent consens internacional sobre la necessitat de conservar i compartir els recursos fitogenètics com a condició indispensable per aconseguir plenament el dret humà a l'alimentació.

A Europa, el sistema d'abastament de llavors comercials està molt organitzat i controlat. La legislació europea en matèria de comercialització de llavors ha uniformes, condemnant les llavors i varietats tradicionals dels pagesos al mercat negre o a la il·legalitat total.

Cada estat membre de la UE té la obligació de mantenir un catàleg de varietats oficialment reconegudes que poden ser lliurement comercialitzades dins del seu territori. A Europa tant pel registre en el catàleg com per aconseguir els drets de propietat intel·lectual s'exigeixen els mateixos criteris d'acceptació (estabilitat, uniformitat i homogeneïtat). Conseqüentment la majoria de varietats del catàleg estan protegides pels drets d'obtentors vegetals. França es podria assegurar que és dels països amb la legislació més estricta del món. Des de l'any 40 els pagesos només poden comprar llavors que estiguin registrades oficialment al catàleg nacional, degut segurament a que en aquest país és on hi ha la major indústria llavorera Europea que alhora té un grup de pressió molt poderós i actiu.

Per què és important no deixar perdre la LA BIODIVERSITAT AGRÍCOLA?

- És el resultat de la nostra evolució socio-cultural →deixar que es perdi aquest patrimoni és un menyspreu i compromet greument la nostra supervivència futura
- Protecció contra la vulnerabilitat dels cultius davant l'estrès biòtic (plagues i malalties) i abiòtic (clima, problemes del sòl)
- Tradicionalment els pagesos mantenen, seleccionen, multipliquen i intercanvien llavors de la seva zona
- Per sistemes de producció amb baixos requeriments d'insums externs a l'agroecosistema

2. VARIETATS LOCALS, TRADICIONALS O ANTIGUES IL·LEGALITZADES

La creixent demanda d'aliments de qualitat junt amb la crida per sistemes agrícoles perdurables i desvinculats de les subvencions ha fet que nombrosos pagesos vulguin cultivar varietats que no figuren al catàleg.

Aquestes varietats antigues, pageses, locals o tradicionals difícilment es podran inscriure en aquest catàleg ja que no estan adaptades a un processament industrial o distribució global. I tot i que alguna d'aquestes varietats pogués complir tots els requisits seria impossible pagar els costos del registre (5000 euros per una varietat hortícola i 15.000 euros per un cereal), ja que tenen interès a nivell local.

La legislació europea prohibeix que aquestes llavors no registrades es puguin vendre, regalar o intercanviar. Només autoritza produir llavors per ser utilitzades dins la mateixa finca. Fet que sentència la qualitat d'aquestes llavors, impossibilita que un mateix pagès pugui multiplicar tots els cultius i crea una fragilitat absoluta al haver la possibilitat de perdre les llavors per l'any següent degut a una mala collita.

Però la majoria de països comunitaris, excepte França, toleren intercanvis informals de llavors entre pagesos i alguns països permeten la comercialització de petites quantitats de llavors que no figuren al catàleg. L'any 98 els estats membres de la UE van acordar establir disposicions especials per permetre la venda de "varietats de conservació" segons la Directiva 98/95/EC. El març de 2005 la Comissió Europea va presentar una proposta de directiva sobre "varietats de conservació" que substitueix els criteris de uniformitat, distinció i estabilitat pels d'assaig amb els coneixements obtinguts amb l'experiència pràctica durant el cultiu, la reproducció i l'ús. Si s'adoptés, aquesta directiva haurà de ser aplicada pels Estats membres a partir del 1 de juny de 2006.

La definició proposada de varietats de conservació es limita a les varietats locals en risc d'erosió genètica. Queda clar que es tracta únicament d'estalviar a baix cost, el que córrer perill de desaparèixer i podrà ser utilitzat com a recurs per la indústria de llavors. Aquesta directiva deixa molts detalls en l'ambigüitat: qui pot comercialitzar-les, quantitats limitades per varietats o per volum de cultius comercialitzat, permissió o no de l'intercanvi lliure, etc. En general, la proposta no profunditza i deixa a voluntat de l'estat membre el desenvolupament d'aquests criteris.

Per aquesta raó la Red de Semillas ha transmès a IFOAM-EU (interlocutor directe amb la Comissió en el Grup consultiu d'agricultura ecològica), al MAPyA, al Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca de la Generalitat i a parlamentaris del govern català propostes que pretenen tancar aquestes ambigüitats definint els criteris d'acceptació al Registre de varietats de conservació, concretant quantitats i llocs de comercialització, regulació dels multiplicadors segons siguin particulars, empreses, cooperatives o centres d'investigació; incloure la possibilitat de registrar qualsevol varietat que es pugui multiplicar i comercialitzar associada a un ús local; definir clarament la diferència entre el comerç i l'intercanvi.

A l'Estat espanyol es va obrir la possibilitat del Registre de Conservació, però en data d'avui encara és hora que s'especifiquin els criteris d'acceptació, cost d'inscripció, etc. Dues organitzacions que formen part de la Red de Semillas fa uns 5 anys varen sol·licitar la inscripció d'una dotzena de varietats, i fa poc més de 6 mesos s'ha acceptat una de les varietats sol·licitades a la inscripció, però encara no s'han comunicat quines són les condicions de comercialització d'aquestes.

2.1. Altres mesures que minen l'ús de varietats tradicionals o locals.

Per moltes empreses de llavors el fet que els pagesos puguin utilitzar llavors que es multipliquen ells mateixos és un problema, ja que és una pràctica força habitual a Europa. Per això al indústria de llavors junt amb els governs han presentat una sèrie de mesures per suprimir l'ús de llavors guardades al camp:

- Augmentant la protecció que reben els titulars de Drets d'obtentor, de manera que engloba també aquelles varietats que "derivin essencialment d'una varietat protegida". O sigui que els pagesos que un dia van comprar una varietat protegida només la podran guardar si paguen anualment els drets a l'empresa.
- Para protegir els cultius transgènics, Europa va adoptar una directiva acceptant les patents de plantes i animals. O sigui que un pagès no pot utilitzar llavors que se li hagin contaminat de transgènics, encara que hagi estat contra la seva voluntat.
- Les subvencions agrícoles també han servit per reforçar el monopoli de les empreses de llavors. A Espanya els pagesos que vulguin cobrar subvenció per exemple pel cultiu de cotó, o a França pel blat dur estan obligats a comprar varietats certificades.
- Les regulacions a nivell sanitari també ha servit com a excusa pel control del mercat del recursos fitogenètics.
- I per acabar quan la legislació no és suficient, les pròpies companyies imposen contractes de producció als agricultors, pels quals només compraran la collita si s'ha utilitzat llavor certificada.

2.2. Itàlia promou diversitat

Les lleis regionals a Itàlia constitueixen l'únic exemple a Europa d'iniciativa legal sobre recursos genètics no derivada de la Normativa comunitària. Ja que des del 1997, vuit de les 18 regions administratives de Itàlia han adoptat les seves pròpies lleis sobre recursos genètics locals, a través de les quals busquen protegir i promoure les varietats vegetals i races animals tradicionals dels sistemes agropecuaris locals com a patrimoni de la regió. A partir de la llei regional de Lacio l'any 2000, també estableixen drets col·lectius sobre el patrimoni genètic local. Hi participen nombroses entitats i institucions locals (ajuntaments, consorcis, iniciatives privades, etc). I des de l'any 2001 es va reconèixer el dret de les regions a establir un catàleg de varietats de conservació.

3. UNA RESPOSTA DE LA SOCIETAT CIVIL: RED DE SEMILLAS

La Red de Semillas "Resembrando e Intercambiando" és una aliança entre agricultors ecològics i tradicionals, tècnics i persones implicades en la conservació in situ i ús de les varietats locals i tradicionals a la península. Des de l'associació Red de Semillas "Resembrando e Intercambiando" es treballa en xarxa per tal de fomentar l'intercanvi de llavors i coneixement, establint vincles d'unió entre pagesos, consumidors i col·lectius que treballin pel desenvolupament d'aquesta agricultura.¹ Es col·labora amb altres organitzacions estatals, i estrangeres² afins als objectius i finalitats que ens proposem.

Amb la finalitat de complir tots aquests objectius, l'associació organitza tot tipus d'assemblees, reunions, tasques de divulgació mitjançant revistes, butlletins, publicacions, llibres, etc,.. i organització de cursos, jornades, xerrades, estudis i tot tipus d'acció formativa professional o econòmica.

També es dedica a la promoció de projectes d'investigació, desenvolupament i transferència tecnològica sobre biodiversitat agrícola i el seu ús en sistemes agraris alternatius.

Des de la Red de Semillas, ens preocupa que ja no són els agricultors, ni els governs que estan prenent les decisions fonamentals de què i com sembrar o de com i a qui vendre. Són les corporacions que dominen el sistema agroalimentari global i els que prenen les decisions de com conservar el sòl, l'aigua i els recursos naturals.

Davant aquesta situació no hi ha negociació possible i el que cal idear noves i nombroses formes de defensa i resistència per tal que puguem decidir què i com volem menjar, i què i com volem cultivar.

Grups que en formen part:

- Red de semillas Euskalherria: Experiència en la Reserva de la Biosfera de Urdaibai, Ekonekazaritza,..
- Red Andaluza de Semillas: Cooperativa La Verde a Villamartín (Cádiz), i altres a Málaga, Granada, Sevilla,..
- Red de Castilla i León: Centro de Investigación y Formación en Actividades Económicas Sostenibles (Palència),..
- Xarxa Catalana: Ecollavors (La Garrotxa), l'Almaixera (Tarragonès), grup Vallès Oriental, grup del Pallars, Grup del Barcelonès, ESPORUS, finca de Les Refardes
- Llavors d'ací i El Rincón de Ademuz (Comunitat Valenciana)
- Grup Zona Centro (Madrid), entre d'altres

CONCLUSIONS

- Resta molt material, amb risc de desaparició propera. Ja que és la generació dels avis que guarden moltes varietats interessants amb tot el coneixement agronòmic i culinari que hi va lligat
- No tenim dret a deixar que desapareguin si són patrimoni nostre i dels nostres descendents
- Cal recuperar el control de les llavors, ja que actualment no són els agricultors, ni els governs que estan prenent les decisions fonamentals de què i com sembrar o de com i a qui vendre. Són les corporacions que dominen el sistema agroalimentari global i els que prenen les decisions de com conservar el sòl, l'aigua i els recursos naturals.

Davant aquesta situació no hi ha negociació possible i cal idear noves i nombroses formes de defensa i resistència per tal que puguem decidir què i com volem menjar, i què i com volem cultivar.